

MONTESQUIEU INSTITUTE

De kracht en zwakte van het Nederlandse bedrijfsleven

Marcel de Ruiter

Beste bezoeker van het Haagsch College.

Fantastisch dat u naar het college van Bernard Wientjes bent gekomen. Als dank voor uw komst bieden wij u in samenwerking met het Montesquieu Instituut dit handige overzicht van Marcel de Ruiter aan over de kracht en zwakte van het Nederlands bedrijfsleven.

Marcel de Ruiter is verbonden aan het Montesquieu Instituut en adviseur bij Adviesbureau Public Affairs en Communicatie Van Oort en Van Oort. Hij was senior beleidsmedewerker van de directie algemene economische politiek van het ministerie van Economische Zaken.

Meer informatie over de economie, groei, bezuinigingen, Europa en de eurocrisis vindt u op de website van het Haagsch College en het Montesquieu Instituut.

In ons archief kunt u samenvattingen terugkijken van eerdere colleges:

- Mathijs Bouwman over de staat van de Nederlandse economie
- Nout Wellink over de rol van de centrale banken
- Jaap de Hoop Scheffer over de afnemende macht van Europa
- Onno Ruding over de bezuinigingen
- Martin Visser over de jaren van de eurocrisis
- Alexander Rinnooy Kan over het poldermodel en het sociaal akkoord

Haagsch College is een initiatief van NewsCollege, opgericht door Vincent Rietbergen en Freek Ewals.

De kracht en zwakte van het Nederlandse bedrijfsleven

In het Global Competitiveness Report 2013-2014 daalt Nederland weliswaar van de 5^e naar de 8ste plaats op de overkoepelende ranglijst van meest competitieve landen, maar worden Nederlandse bedrijven desalniettemin beschouwd als 'highly sophisticated' (4^e plaats op deze deelranglijst) en innovatief (10^e plaats). Daarnaast is het Nederlandse bedrijfsleven behoorlijk dynamisch en succesvol op het gebied van export en buitenlandse investeringen. Toch kunnen er ook kritische kanttekeningen geplaatst worden. Zo gaat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013) in het rapport 'Naar een lerende economie' uitvoerig in op de zwakkere kanten van het bedrijfsleven, met name op het gebied van innovatie en de matige geavanceerdheid van de export. Het onderstaande zet één en ander op een rij.

Bedrijfsdemografie en dynamiek

Naast grote en reeds lang bestaande bedrijven ontstaan er steeds meer nieuwe, kleine bedrijven in Nederland. Volgens het CBS (2013) is in Nederland het aantal personen binnen de beroepsbevolking dat als ondernemer werkzaam is, in internationaal opzicht¹ bovengemiddeld en ligt het zelfs hoger dan in de Verenigde Staten. In 2011 werden er ruim 100.000 nieuwe bedrijven (bijna 12% van het totaal aantal bedrijven) opgericht. Halverwege de jaren tachtig bedroeg het aantal oprichtingen nog slechts ca. 30.000 per jaar. Het percentage snelgroeiende ondernemingen in Nederland bedraagt 13%. Op dit punt doet Nederland het minder goed dan vergelijkbare landen.

¹ Referentielanden in het CBS-onderzoek zijn: Oostenrijk, Australië, België, Canada, Tsjechië, Duitsland, Denemarken, Spanje, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Hongarije, Ierland, Italië, Japan, Zuid-Korea, Polen, Zweden, Verenigde Staten.

In 2013 steeg het aantal bedrijven (excl. eenmanszaken) dat failliet ging met 12% tot 8275, tegenover een toename van het totaal aantal bedrijven (excl. eenmanszaken) met 1%. Het aantal failliet verklaarde eenmanszaken daalde met 5% tot 1181. Het totaal aantal eenmanszaken groeide met 5%. De meeste bedrijfsfaillissementen (1854, 21% meer dan in 2012) werden uitgesproken in de handel. In de bouw gingen 1367 bedrijven failliet (13% meer dan in 2012). Desondanks blijkt uit cijfers over een langere periode dat na vier jaar 62% van de nieuwe ondernemingen nog steeds actief is. Bij zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is dat in 30% van de gevallen zo. Nieuwe bedrijven hebben in Nederland bovengemiddelde overlevingskansen. Het percentage opheffingen (6,8% van het totaal aantal bedrijven) was in 2011 redelijk stabiel.

Een opvallend fenomeen is de groei van het aantal zelfstandigen: van ca. 600.000 midden jaren tachtig naar ruim een miljoen in 2011. Het percentage zelfstandigen nam toe van 10,8% in 2001–2005 tot 12,0% in 2011. Dit wordt vrijwel volledig verklaard door de groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), die ruim tweederde van alle zelfstandigen vormen.

Mede door de opkomst van de zzp'ers is de gemiddelde bedrijfsgrootte bij oprichting van een bedrijf afgenomen van 1,6 werkzame personen in 2001–2005 tot 1,3 in 2011. Door de opkomst van zzp'erschap is er een soort overgangsgebied ontstaan tussen ondernemerschap en werknemerschap.

Nederland scoort internationaal goed qua aankomend en jong ondernemerschap. Ook als wordt gekeken naar het percentage ondernemende werknemers (6% van de volwassen bevolking) doet Nederland het goed in internationale vergelijkingen.

Met een omzet van € 365 miljard is het Brits-Nederlandse bedrijf Shell het grootste bedrijf ter wereld. Tabel 1 bevat een overzicht van de top 20 van de grootste Nederlandse bedrijven. Op de lijst staan ook enkele bedrijven (zoals IKEA) die in de beleving van de meeste mensen niet Nederlands zijn, maar om juridische en vooral fiscale redenen wel hun hoofdkantoor in Nederland hebben. Afgelopen jaar is er veel kritiek geweest op de fiscale voordelen die van oorsprong buitenlandse bedrijven in Nederland kunnen krijgen.

Tabel 1 Top 20 van Nederlandse bedrijven

	Bedrijf	Sector	Omzet 2012 (€ mrd)	Winst 2012 (mrd)	Werknemers 2012
1	Shell	Energie en nutsvoorziening	365,0	20,4	87000
2	Vitol Holding	Detail- en groothandel	229,6	1,3	1839
3	EADS	Bouw en industrie	56,7	1,2	11080
4	Unilever	Voeding en genotmiddelen	51,3	4,9	173000
5	AEGON	Financiële diensten	47,3	1,6	24407
6	LyondellBasellindustries	Chemie en farmacie	45,4	2,2	13500
7	ING Groep	Financiële diensten	42,6	4,0	92572
8	Ahold	Detail- en groothandel	32,8	0,8	225000
9	Ingka Holding (IKEA)	Detail- en groothandel	27,9	3,2	139000
10	Achmea	Financiële diensten	25,3	0,5	21471
11	Philips	Bouw en industrie	24,8	0,2	118087
12	GasTerra	Detail- en groothandel	23,4	0,0	189
13	SABIC Europe	Chemie en farmacie	22,2	-0,3	12478
14	SHV	Detail- en groothandel	20,0	0,7	55800
15	Esso Nederland	Energie en nutsvoorziening	19,6	0,3	1140
16	Heineken	Voeding en genotmiddelen	18,4	3,1	76191
17	Cisco Systems International	Detail- en groothandel	17,9	0,3	1213
18	BCD Holdings	Dienstverlening	17,3	0,1	12000
19	Randstad	Dienstverlening	17,1	0,0	581700
20	Argos Energies	Detail- en groothandel	16,0	0,0	362

Bron: Elsevier, Top 500 Bedrijven, 19 oktober 2013.

Vitol, de nummer 2 op de lijst, is een bij het grote publiek nauwelijks bekend handelsbedrijf in grondstoffen. Het bedrijf is niet beursgenoteerd, maar als dit wel het geval was zou het op de zevende plaats staan op de ranglijst van Forbes van grootste bedrijven ter wereld.

Sectorstructuur

Nederland heeft een gevarieerde economische structuur. Zowel gemeten in banen als in toegevoegde waarde beslaat de dienstensector ongeveer driekwart van de Nederlandse economie (70% van het BBP en 80% van de werkgelegenheid):

- Binnen de dienstverlening was de commerciële dienstverlening in 2011 goed voor ongeveer de helft van de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde van de Nederlandse economie. Belangrijke sectoren in de commerciële dienstverlening zijn de zakelijke dienstverlening en de financiële dienstverlening.
- Het aandeel van de zakelijke dienstverlening in de werkgelegenheid nam toe van 6% in 1970 tot 16% nu. De hightechdienstensector (bijvoorbeeld de telecommunicatiesector) neemt met een aandeel in de economie van 3,1% internationaal gezien een gemiddelde positie in.

De collectieve sector creëert een kwart van de toegevoegde waarde die in Nederland geproduceerd wordt. Bijna 90% van de banengroei in het afgelopen decennium (368.000 van de 416.000 personen) komt op het conto van de zorg. De zorg is met 1,35 miljoen werknemers de grootste sector. De handel (1,31 miljoen) komt op de tweede plaats.

Diverse industriële sectoren leveren ongeveer een kwart van de banen en de toegevoegde

waarde in de Nederlandse economie. Daarbinnen is het aandeel van de industrie in de werkgelegenheid gedaald van 25% in 1970 naar ca. 11% nu. De omvang van de medium- en hightechindustrie (sectoren als de farmaceutische en medische industrie) in de Nederlandse economie was in 2012 het laagst van alle (Europese) referentielanden (2,7% van de werkgelegenheid). Het aandeel lag in 2012 zelfs beneden dat in de referentieperiode 2001–2005. De topsector hightechsystemen en –materialen creëert 6% van de toegevoegde waarde en telt 444.000 fte's. Deze topsector kent een beperkt aantal hightechbedrijven en veel lowtechbedrijven.

Vergeleken met andere landen verloopt de daling van het aandeel van de maakindustrie de laatste vier decennia traag in Nederland. Volgens de WRR (2013) gaat de-industrialisatie in het Verenigd Koninkrijk, Japan en België veel sneller en is het tempo van de daling in Duitsland vergelijkbaar met Nederland, zij het dat Duitsland van een veel hoger niveau komt. Recent onderzoek van ING (2014) wijst uit dat de industrie met een verwachte groei van 2% in 2014 in vier van de laatste vijf jaar harder groeit dan de economie als geheel. Vergeleken met acht andere eurolanden en het Verenigd Koninkrijk staat Nederland op de derde plaats qua productiegroei in de laatste tien jaar.

Sinds 1970 is het aandeel van de landbouw en de bouwnijverheid in de werkgelegenheid ongeveer gehalveerd naar 2,6% resp. 5,6%. Het aandeel van de handel is constant gebleven op 25%. Bij de goederenproducenten is de voedingsindustrie de belangrijkste. De agrofoodsector zorgt voor 3% van de toegevoegde waarde in Nederland alsmede 213.000 fte-banen.

De energiesector creëert 5% van de toegevoegde waarde, maar telt relatief weinig werknemers. De chemiesector is goed voor 3% van de toegevoegde waarde en 80.000 fte-banen.

Nederland is een handelsland. Open grenzen zijn daarom van groot belang voor het bedrijfsleven. In 2012 importeerde Nederland voor € 390 miljard (65% BBP) aan goederen. De goederenexport bedroeg € 431 miljard (72% BBP). Daarnaast importeerde Nederland voor € 92 miljard en exporteerde het voor € 102 miljard aan diensten. In 2012 was Nederland de vijfde exporteur in de wereld. Volgens de WRR (2013) hebben de sterke Nederlandse exportsectoren, met uitzondering aan de chemie, de afgelopen vier decennia hun concurrentiepositie op een vergelijkbaar niveau weten te handhaven. Het Nederlandse aandeel in de wereldwijde export van industriële producten is ongeveer 3%. Volgens Witteveen (2014) is de industrie van alle sectoren de grootste exporteur (62% van het totaal. De agrofoodsector neemt ongeveer 15% van de Nederlandse goederenexport voor zijn rekening. Het Nederlandse aandeel in de wereldwijde agrofoodexport was in 2010 ongeveer 6%. Eind jaren 80 was dit overigens hoger (9%). De Nederlandse agrofoodsector importeert veel om het vervolgens te verwerken en weder uit te voeren. Qua omzet is Nederland hierdoor na de Verenigde Staten de grootste exporteur van land- en tuinbouwproducten.

De WRR wijst erop dat de exportwaarde van goederen en diensten van ca. 70% BBP niet betekent dat Nederland ook 70% van zijn inkomen in het buitenland verdient. De toegevoegde waarde van de Nederlandse export aan de economie schommelt rond de 30% BBP. De overige 70% BBP wordt door 75% van de beroepsbevolking verdiend met de productie van goederen en diensten voor binnenlands gebruik.

De waarde van de wederuitvoer bedraagt bijna de helft van de exportwaarde, maar de toegevoegde waarde ervan is een stuk lager dan van de export van Nederlandse producten. Aan elke euro wederuitvoer verdient ons land 7,5 eurocent, vergeleken met 59 eurocent voor producten die in Nederland zijn gemaakt. Aan de export van diensten wordt 76 eurocent per euro verdiend. In totaal bestaat de Nederlandse uitvoer voor 64,1% uit in eigen land geproduceerde toegevoegde waarde. Slechts zeven OECD-landen hebben een kleiner aandeel binnenlands geproduceerde toegevoegde waarde in hun export.

Uit onderzoek van Hausmann & Hidalgo (2013, in opdracht van de WRR) blijkt dat Nederland in 2008 slechts op de 23ste plaats stond op een lijst met 128 landen geordend naar de complexiteit van de export. Nederland doet het niet alleen minder dan al zijn belangrijke handelspartners, maar staat ook lager dan Zuid-Korea, Hongarije, Israël en Mexico. In 1964 stond Nederland nog op de dertiende plaats. Aangezien de toekomstige economische groei hoger is naarmate de complexiteit hoger is, is de matige complexiteit van Nederland ongunstig.

Volgens Hausmann & Hidalgo zijn de gediversificeerde chemische industrie en de iets minder sterke elektronica-industrie sterke sectoren waar de meest complexe Nederlandse productiekennis te vinden is. De agrofoodsector is ook sterk maar exporteert vooral naar Europese markten. Daarnaast is Nederland zeer sterk in een aantal 'tropische' producten (bloemen en cacao) die echter een lagere complexiteit qua productiekennis hebben. Ze raden Nederland aan zich meer te richten op de export van meer complexe goederen naar de lagere en middeninkomenslanden die economisch in opkomst zijn

Innovatie en R&D

Volgens Bart van Ark (2011) werd de economische groei tussen 1980 en 2010 voor ongeveer een kwart (0,6%-punt) verklaard door de groei in het aantal gewerkte uren, en voor driekwart (1,6%-punt) door toename van de arbeidsproductiviteit. Gezien de vergrijzing zal een belangrijk deel van de economische groei in de komende jaren moeten komen van een stijging van de arbeidsproductiviteit. Van Ark rekent voor dat de trend in de arbeidsproductiviteitsgroei met ten minste een half procent moet toenemen om de trendmatige groei van het BBP op 2% te houden. Het beeld dat hij hiervoor schetst, stelt echter niet gerust, want sinds de jaren '80 van de twintigste eeuw is er juist sprake van een vertraging in de productiviteitsgroei:

- van 1980-2010 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse groei van het BBP per gewerkt uur 1,6%
- van 1980-1990 bedroeg deze productiviteitsgroei nog rond de 2%
- van 1990-2000 daalde de groei van de arbeidsproductiviteit, mede door de sterk stijgende werkgelegenheid, naar 1,7%
- van 2000-2010 bedroeg de jaarlijkse productiviteitsgroei nog maar 1,2% (en 1,6% van 2000-2007, voorafgaand aan de crisis).

In de twintigste eeuw was de gemiddelde productiviteitsgroei per decennium in vreedstijd alleen lager tijdens de depressie van de jaren dertig.

Een mogelijke oorzaak van de productiviteitsvertraging is het toegenomen aandeel van de dienstensector in de economie, waar de productiviteit minder stijgt dan in de industrie. Een ander punt is dat het niveau van de arbeidsproductiviteit in Nederland, vergeleken met andere landen, al zeer hoog is. Nederland kan de groei van de productiviteit dus niet opkrikken door een inhaalslag te maken ten opzichte van andere landen. De groei moet komen van innovatie en een goed functionerende kenniseconomie. Ook hier is het beeld niet onverdeeld positief:

- Zoals geschetst in het eerder genoemde onderzoek van Hausmann & Hidalgo (2013) laat de complexiteit van de Nederlandse export te wensen over.
- Het CBS (2013) noemt de R&D-uitgaven van bedrijven in Nederland 'modaal'. Dit ligt vooral aan de industrie in Nederland en aan de dienstensector. De R&D-uitgaven van de bedrijvensector bedroegen in 2011 in Nederland 1,1% BBP, iets onder het gemiddelde van de referentielanden. Binnen de groep van referentielanden staat Nederland hiermee op de dertiende plaats. Koploper is Zuid-Korea (3,1% BBP).
- In 2011 besloegen de R&D-uitgaven in Nederland in de industrie 5,7% van de toegevoegde waarde van de industrie en in de dienstensector 0,6%. Voor zover hierover gegevens beschikbaar zijn, staat Nederland daarmee met name in de industrie in de achterhoede
- De Europese Commissie (2013) heeft het over relatief lage investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven in onderzoek (1,07% BBP in 2011) vergeleken met een EU-gemiddelde van 1,26% BBP), een dalende publieke financiering voor onderzoek, het grotendeels ontbreken van een duidelijke oriëntatie op onderzoeksintensieve sectoren en schaars technisch en technologisch geschoold personeel, waardoor het toekomstige concurrentievermogen van de Nederlandse economie kan worden aangetast. Ook het IMF (2013) beveelt aan de R&D-intensiteit te vergroten.
- Het CBS (2013) noemt de vanuit het buitenland gefinancierde R&D-uitgaven van bedrijven zijn in Nederland 'gemiddeld'. Volgens TNO (2012) nemen buitenlandse bedrijven een toenemend en inmiddels aanzienlijk deel van de R&D-uitgaven en hightech bedrijvigheid in Nederland voor hun rekening, terwijl Nederlandse bedrijven hun investeringen steeds meer op het buitenland lijken te richten.
- In 2010 nam Nederland zowel in de industrie als in de dienstensector een bovengemiddelde positie in t.a.v. het aantal technologisch innovatieve bedrijven. Het aantal technologisch innovatieve bedrijven in de industrie en de dienstensector was in Nederland in 2010 bovengemiddeld. Ruim eenderde van de bedrijven

voerde ook vormen van niet-technologische innovaties door. In Duitsland lag dit aantal een stuk hoger.

- Het omzetaandeel behaald met technologisch nieuwe en verbeterde producten bedroeg voor de Nederlandse industrie in 2010 bijna 15% procent. Volgens het CBS (2013) behoort ons land hiermee tot de staartgroep van de referentielanden. In de dienstensector was de omzet behaald met innovatieve producten met ruim 9% procent bovengemiddeld.
- De Europese Commissie beschouwt Zweden, Duitsland, Denemarken en Finland als de meest innovatieve economieën van de EU. Op het Innovatie Scoreboard van de EU behoort Nederland in 2013 weliswaar tot de landen die bovengemiddeld presteren, maar desalniettemin beschouwt de Europese Commissie Nederland als een 'innovatievolger' en dus niet als een koploper.
- De grote multinationals in Nederland zijn zeer productief, maar voor kleinere en meer op de binnenlandse markt gerichte bedrijven geldt dat veel minder. De WRR (2013) denkt dat concurrentie de productiviteit van de dienstensector kan verhogen, maar noemt de gebrekkige concurrentie op het terrein van diensten tegelijkertijd 'betrekkelijk hardnekkig'.
- Het CPB (2012) wijst op de tegenvallende productiviteitsontwikkeling in de zakelijke dienstverlening en vindt dat in deze sector meer concurrentie moet komen.

Winstgevendheid en investeringen

Een inventarisatie van Het Financieele Dagblad (2014) laat zien dat de toonaangevende Nederlandse beursgenoteerde bedrijven qua rendement in de middenmoot staan vergeleken met de internationale concurrentie. Door de crisis hebben zelfstandigen de afgelopen jaren hun uurtarieven moeten verlagen. Het gemiddelde inkomen per zelfstandige is ongeveer 17% gedaald ten opzichte van 2008.

Volgens het Centraal Economisch Plan 2014 (CPB, maart 2014) hebben grote bedrijven in Nederland een spaaroverschot en voldoende middelen om investeringen te doen, maar komt het midden- en kleinbedrijf moeilijk aan krediet. Door de aantrekkende conjunctuur nemen de bedrijfsinvesteringen in 2014 en 2015 naar verwachting toe met 5% resp. en 5½%. In 2013 was er nog een krimp van 3,9%. De investeringsquote neemt toe en komt in 2015 op 13¾%. In historisch opzicht is dit nog altijd laag. Het CBS (2013) stelt dat de investeringsquote van de bedrijvensector in Nederland niet bijzonder hoog is en in internationaal perspectief verder is verslechterd. Het geïnvesteerde durfkapitaal is beduidend afgenomen, maar het aandeel durfkapitaal voor de vroege fase is wel gestegen.

Internationaal gezien was Nederland in 2010 het land met de meeste in- en uitgaande buitenlandse directe investeringen (foreign direct investment, FDI) in de wereld. Het betreft echter voor ongeveer driekwart 'special purpose entities' (spe's), die geen effect hebben op de reële economie. Als de spe's niet worden meegeteld staat Nederland echter nog steeds in de top-tien van wereldwijde FDI. In 2012 was Nederland de zevende investeerder in de wereld.

De afgelopen jaren is er nogal eens discussie geweest over de 'uitverkoop' van Nederlandse bedrijven aan het buitenland. Dirk Gerritsen maakt hier in de ESB van 21 februari 2014 gehakt van. Onafhankelijk van de definitie van wat een Nederlands bedrijf precies is, hebben Nederlandse bedrijven de afgelopen 25 jaar voor een hogere waarde aan buitenlandse bedrijven overgenomen dan dat het buitenland Nederlandse bedrijven heeft geacquireerd:

- Als gekeken wordt naar Nederlandse bedrijven in ruime zin (d.w.z. bedrijven die in Nederland staan geregistreerd) werden er in 1988-2012 1517 Nederlandse bedrijven overgenomen met een totale waarde van € 610 miljard (in euro's van 2013). Nederlandse bedrijven (in ruime zin) namen zelf 1989 buitenlandse bedrijven over met een totale waarde van € 660 miljard.
- In 1988-2012 werden 126 Nederlandse bedrijven in enge zin (met vestiging in Nederland van zowel het bedrijf, de moedermaatschappij als de primaire beursnotering) door het buitenland overgenomen, met een totale waarde van € 226 miljard. Nederlandse bedrijven (in enge zin) namen zelf 628 buitenlandse bedrijven over met een totale waarde van € 376 miljard.

Bedrijvenbeleid

De laatste kabinetten hebben ingezet op het topsectorenbeleid en een betere beschikbaarheid van financiering voor met name het MKB. De gedachte achter het topsectorenbeleid is dat topsectoren waarin Nederland wereldwijd uitblinkt, nog sterker worden gemaakt. Daartoe werken de overheid, het bedrijfsleven, universiteiten en onderzoekscentra samen aan kennis en innovatie. Hierover zijn afspraken gemaakt in 'innovatiecontracten'.

In concreto zijn de volgende topsectoren benoemd:

- tuinbouw en uitgangsmaterialen
- agri&food
- water
- life sciences & health
- chemie
- high tech
- energie
- logistiek
- creatieve industrie
-

Mede naar aanleiding van het WRR-rapport ontstaat nu echter steeds meer discussie over de vraag hoe het verder moet met de Nederlandse economie en welk industriebeleid er nodig is voor het bedrijfsleven. In het debat lijken de hoge verdiensten op de Nederlandse dienstenexport wat onderbelicht te blijven. Zo pleit PvdA-leider Samsom voor een sterker accent op de middelgrote maakindustrie. Hij vindt dat te veel innovatiesubsidies bij enkele grote bedrijven terechtkomen.

VNO-NCW-voorzitter Wientjes is van mening dat Nederland terug kan naar een hogere structurele groei van de economie. Daarvoor moet het kabinet volgens hem de lasten en de regeldruk verlagen, en moet de beroepsbevolking (bijvoorbeeld fiscaal) worden gestimuleerd langere werkweken te maken. Verder ageert hij tegen verlofregelingen die de beschikbaarheid van werknemers verminderen. MKB-Nederland-voorzitter Van Straalen wil dat extra beloning voor avond- of weekendwerk volledig wordt geschrapt. Hij noemt de toeslag 'helemaal uit de tijd'.

Ook Frans van Houten wil geen genoegen nemen met een lage economische groei en vindt dat er meer ondernemingszin nodig is. Volgens de Philips-topman leent het financieringsklimaat leent zich niet goed voor ondernemers die risico's willen nemen. Dit probleem moet aangepakt worden, zo zei hij. DSM-bestuursvoorzitter Sijbesma klaagt over de dure energie en de arbeidsmarkt. Hij heeft aangekondigd dat DSM productie gaat verplaatsen naar landen buiten Europa, waar ook afnemers zitten. Henk Volberda (hoogleraar Strategisch Management en Ondernemingsbeleid) zegt dat het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse overheid te weinig investeren in innovatie. Volgens de WRR lijkt Nederland te oscilleren tussen algemeen beleid (dat steeds weer de vraag oproept of middelen efficiënt worden ingezet) en specifiek beleid (waarvan de onderbouwing matig is). De rationale achter de keuze voor de aantal topsectoren lijkt sterk politiek ingegeven, aldus de WRR. Zo blijven de dienstensectoren onderbelicht. De WRR noemt het opvallend dat het percentage kenniswerkers (HBO+) in de topsectoren op 32% ligt, tegenover 35% in de totale economie.

Snijders & Jacobs (2013) hebben de indruk dat "men zich geneert omdat we sterk zijn in bloemen en tomaten in plaats van in computers en vliegtuigen. Of binnen de verschillende hoofdgroepen, bij de chemie en kunststoffen: groot in de organische en petrochemie en

klein in de farmaceutische industrie. Bij de transportmiddelen: groot in de baggerschepen en de vrachtwagens, maar niet in de personenauto's. Het voorgaande is ook te vertalen in: groter in R&D-extensieve dan in R&D-intensieve sectoren. Dit mag naar onze stellige overtuiging niet worden gezien als zwak op het punt van innovatie. In een recente studie naar de rol van management in het innovatieproces kwamen wij in elk geval tot de conclusie dat er op dit punt geen essentieel verschil bestaat tussen ASML en Stage Entertainment (Van den Ende Theaterproducties) of tussen Philips en HEMA”.

Stand van zaken

Met het in oktober 2013 gesloten herfstakkoord hebben D66, ChristenUnie en SGP de versoering van de zelfstandigenaftrek voorkomen die de regeringspartijen VVD en PvdA eerder onderling overeen waren gekomen. Eind 2013 ging aluminiumsmelter Aldel failliet.

Het kabinet heeft oud-bankier Jan van Rutte gevraagd een Nederlandse Investeringsinstelling (NII) op te zetten, die Nederlandse investeringsprojecten geschikt moet gaan maken als belegging voor pensioenfondsen en verzekeraars. Tegen de komst van een NII en daarmee samenhangend een Nationale Hypotheekinstelling bestaan in de Tweede Kamer ook politieke bedenkingen, waardoor niet helemaal zeker is hoe dit verder zal verlopen. Dit voorjaar ontstaat daarover waarschijnlijk meer duidelijkheid.

Volgens de meest recente cijfers van het CPB steeg de productie in de marktsector in de jaren voor de crisis jaarlijks met gemiddeld 3½%, en is de productie in de marktsector eind 2015 nog niet helemaal terug op het niveau van 2008. De productiviteit is al wel weer hoger dan voor de crisis, maar de gemiddelde stijging op jaarbasis van ½% in 2008-2015 is volgens het CPB in historisch perspectief opmerkelijk laag.

Op 17 maart 2014 heeft minister Kamp (Economische Zaken) het actieplan Ambitieuze Ondernemerschap aan de Tweede Kamer heeft gestuurd. Het plan bevat meer dan 30 voorstellen om het startende bedrijven en groeiende ondernemers makkelijker moeten maken om succesvol te ondernemen en snel door te groeien. Er komt o.a. Zo komt er € 75 miljoen beschikbaar voor 'vroege fase financiering'.

Op 15, 16 of 17 april debatteert de Tweede Kamer over het WRR-rapport 'Naar een lerende economie' Minister Kamp en minister Bussemaker (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) hebben eind februari een kabinetsreactie hierop aan de Kamer gestuurd.

Op 22 mei zijn er verkiezingen voor het Europees Parlement. Naar aanleiding daarvan

hebben VNO-NCW en MKB-Nederland laten weten dat Europa van vitaal belang is voor Nederlandse bedrijven. Ten slotte vertrekt Bernard Wientjes op 1 juli a.s. als voorzitter van VNO-NCW. Hij wordt opgevolgd door Hans de Boer, die van 1997-2003 al eens voorzitter was van MKB-Nederland.

Mijlpalen

1602

Oprichting van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC), de eerste naamloze vennootschap ter wereld met vrij verhandelbare aandelen.

1880-1920

Ontstaan van industriële bedrijven als Van Doorne en Philips (1891). Deze bedrijven zouden tot in de jaen '70 sterk groeien.

1896-1920

Nederlandse bedrijven zoals Philips en de voorlopers van Unilever profiteren ervan dat Nederland geen octrooiwet kent. Ze kunnen daarom makkelijk gebruik maken van Amerikaanse uitvindingen, zonder last te hebben van bijvoorbeeld octrooien op de productie van gloeilampen.

1907

Koninklijke Olie en het Engelse Shell starten hun samenwerking die leidt tot de vorming van Royal Dutch Shell.

1919

Oprichting Koninklijke Luchtvaart Maatschappij (KLM, thans de oudste nog bestaande luchtvaartmaatschappij ter wereld).

1930

Margarine Unie en de Britse zeepfabrikant Lever Brothers gaan samen tot Unilever.

1938

De Nederlandse wet staat kartels toe zolang ze het algemeen belang niet in de weg staan. In de loop der jaren komt Nederland hierdoor bekend te staan als 'kartelparadijs'.

1945 tot midden jaren '60

De overheid voert een beleid van voorzichtige steun aan het bedrijfsleven.

Medio jaren '70

De grote (gediversificeerde) bedrijven zijn op het toppunt van hun macht.

November 1982

Werkgevers en werknemers maken in het Akkoord van Wassenaar afspraken over loonmatiging. Het akkoord volgt op een periode waarin de arbeidsinkomensquote (het beslag dat de lonen op de economie leggen) zo hoog is geworden dat de winstgevendheid van het bedrijfsleven zwaar is aangetast.

1983

Ondanks 2,7 miljard gulden aan overheidssteun gaat scheepsbouwbedrijf Rijn-Schelde-Verolme (RSV) failliet. Er volgt een parlementaire enquête die veel stof doet opwaaien. Er komt een eind aan het beleid van 'backing losers': de overheid wordt terughoudender met de steunverlening aan noodlijdende bedrijven, hoewel er soms nog wel steun wordt verleend (bijvoorbeeld aan vliegtuigbouwer Fokker).

1994

Introductie van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Deze fiscale regeling maakt een vermindering mogelijk van de afdracht van loonbelasting voor R&D-personeel. De WBSO groeit uit tot de belangrijkste subsidie voor R&D.

1998

Door de Mededingingswet van minister Wijers (Economische Zaken) wordt de wetgeving tegen kartels veel strenger. Eerder heeft Wijers ook al de vestigingswetgeving versoepeld, waardoor het makkelijker is geworden een bedrijf te starten.

2003

Om de kenniseconomie te helpen stimuleren richt het kabinet-Balkenende II, naar Fins

voorbeeld, een Innovatieplatform op. Het wordt uiteindelijk geen succes en in 2010 wordt het platform opgeheven.

September 2008

Als de Amerikaanse investeringsbank Lehman Brothers omvalt, verspreidt de kredietcrisis zich. Ook Nederland moet diverse financiële instellingen (w.o. Fortis/ABN-AMRO, ING) te hulp schieten om te voorkomen dat ze omvallen

Juni 2010

De Europese Raad stelt de EU 2020-strategie vast. Dit is de langetermijnstrategie van de Europese Unie voor een sterke en duurzame economie met veel werkgelegenheid. Deze strategie moet ervoor zorgen dat de Europese economie zich ontwikkelt tot een zeer concurrerende, sociale en groene markteconomie en bouwt voort op de Lissabonstrategie.

2012

Het door minister Verhagen geïnitieerde topsectorenbeleid krijgt vorm door het afsluiten van innovatiecontracten. Ondanks kritiek op het concept zet het kabinet-Rutte II het topsectorenbeleid voort.

2013

Het WRR-rapport 'Naar een lerende economie' stemt tot nadenken over het verdienvermogen van de Nederlandse economie (en Nederlandse bedrijven) in de komende jaren.

Bronnen

Jürgen Anthony, Fred Kuypers & Henry van der Wiel, Hogere productiviteit onder zakelijke dienstverleners door meer concurrentie, CPB Achtergronddocument behorend bij CPB Policy Brief 2012/03 'Nederlandse zakelijke dienstverleners onvoldoende geprikkeld', Centraal Planbureau, september 2012.

Bart van Ark, De hardnekkigheid van het Nederlandse productiviteitsprobleem, 2011. Hoofdstuk 10 (pp. 255-277) in: Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, De economische toekomst van Nederland, Preadviezen 2011, 2011.

Ria Cats & Jule Hinrichs, PvdA-leider Diederik Samsom pleit voor een veel sterker accent op de middelgrote maakindustrie, Het Financieele Dagblad, 6 maart 2014.

Ria Cats & Jule Hinrichs, 'Toeslag op arbeid móét weg', Het Financieele Dagblad, 27 januari 2014.

Het Financieele Dagblad, Philips-ceo laakt gebrek aan ambitie bij politici, 29 januari 2014.
Jeroen Koot, DSM trekt deels weg uit Europa, Het Financieele Dagblad, 27 februari 2014.
Ria Cats & Jule Hinrichs, Wientjes ziet nog veel groei komen uit aanbod van arbeid, Het Financieele Dagblad, 21 februari 2014.
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2013, december 2013.
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Record faillissementen in 2013, 23 januari 2014.
Centraal Planbureau (CPB), Centraal Economisch Plan 2014, maart 2014.
Paul Diederik, Ervaringen met bedrijvenbeleid, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Webpublicatie nr. 73, Den Haag, november 2013.
Elsevier, Top 500 Bedrijven, 19 oktober 2013.
Dennis Gerritsen, Nederlands bedrijfsleven netto-overnemer in het buitenland, Economisch Statistische Berichten, Jaargang 99 (4679), 21 februari 2014, pp. 109-110.
Ricardo Hausmann & César A. Hidalgo, How will The Netherlands earn its income 20 years from now? A Growth Ventures Analysis for The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR), Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Webpublicatie nr. 74, november 2013.
<http://www.radio1.nl/item/172963-%27Het%20Nederlands%20bedrijfsleven%20investeert%20te%20weinig%20in%20innovatie%27%20.html>
Pim Kakebeeke & Job Woudt, AEX-bedrijven in middenmoot, Het Financieele Dagblad, 18 februari 2014.
Maurits Martijn, Over deze Nederlandse oliereus is nog nooit een Kamervraag gesteld, <https://decorrespondent.nl/438/over-deze-nederlandse-oliereus-is-nog-nooit-een-kamervraag-gesteld/13471128-bc330511>
Rijksoverheid, Wendbaarheid en innovatief vermogen essentieel voor groei, Nieuwsbericht, 14-02-2014, <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/02/14/wendbaarheid-en-innovatief-vermogen-essentieel-voor-groei.html>
Hendrik Snijders & Dany Jacobs, Clusters en niches; De specialisatie van de Nederlandse economie, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Webpublicatie nr. 76, Den Haag, november 2013.
TNO, De Staat van Nederland Innovatieland 2012, 2012.
VNO-NCW & MKB-Nederland, European Outlook; Europe: vital to Dutch companies, Topical issues for Europe in 2014, January 2014.
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Naar een lerende economie; Investeren in het verdienvermogen van Nederland, oktober 2013.
World Economic Forum, The Global Competitiveness Index 2013–2014: Country Profile Highlights, The Global Competitiveness Report 2013–2014, 2013.